

Ģarddedze

KONFERENCE

Mūsu bērni – mūsu atbildība

Ko mēs katrs varam darīt bērnu
seksuālas izmantošanas novēršanai?

23. septembrī | Latvijas Nacionālajā bibliotēkā

Bet ko tad tur var darīt?

**Kā skolai droši un efektīvi reaģēt uz kaitējošu
seksuālu uzvedību**

Zane Linde-Ozola

Docente antropoloģijā, vardarbības pētniece

Latvijas Universitāte

Par izpētes datiem

Projekts «Atbalsta pakalpojums gadījumos, kad bērns demonstrējis kaitējošu seksuālu uzvedību», ko īsteno centrs Dardedze, pilotējot atbalsta pakalpojumus divās vidusskolās

386

7.-12.klašu
skolēnu aptauja

355

Visu klašu vecāku
aptauja

2

Jauniešu fokusgrupu
diskusijas

2

Skolas atbalsta
komandas fokusgrupu
diskusijas

1

Zinātniskās
literatūras
analīze

- ✓ Aptaujas adaptētas no «Beyond Referrals» iniciatīvas (Daremas universitāte, AK)
- ✓ Aptaujas veiktas, izmantojot Edurio platformu
- ✓ Datu ieguve 2025.gada nogalē-2026.gada sākumā

Paldies abām pilotskolām!

Kas ir kaitējoša seksuāla uzvedība (KSU)?

Verbāla/sociāla uzvedība

- Seksuāla rakstura apvainojumi (piemēram, aizskaroši joki, seksuāla rakstura lamuvārdi)
- Negatīvas piezīmes par skolēna seksuālo identitāti
- Baumu izplatīšana par citu skolēnu seksuālo aktivitāti
- Nevēlama seksuālā uzmanība (piemēram, nevēlamas vai nepiedienīgas seksuāla rakstura piezīmes par citu skolēnu izskatu, ķermeni)

Fiziska uzvedība

- Seksuāla ķermeņa aizskaršana (kakls, pleci, kājas, intīmās ķermeņa daļas) bez personas atļaujas
- Piespiešana veikt/ iesaistīties seksuālās darbībās

Digitāla uzvedība

- Neatļautu fotogrāfiju/video uzņemšana
- Sekstings un attēlu izplatīšana bez atļaujas
- Piespiešana skatīties pornogrāfiju
- Šantāža seksuālu darbību veikšanai

Kaitējoša seksuāla uzvedība ir seksuāla uzvedība, kas nav atbilstoša vecumam vai situācijai. Tā var būt jebkāda seksuāla rakstura darbība vai rīcība, kas var nodarīt kaitējumu pašam vai citiem bērniem

Kāpēc KSU ir grūti pamanīt un risināt?

Problēma: plaši izplatīta, bet neredzama

KSU plaši izplatīts skolas vidē -> skolēni un skolotāji neuztver par problēmu un redz kā ikdienas skolas dzīves sastāvdaļu

SEKAS normalizācijai un desensitizācijai:

- Ko normalizē, to neidentificē, neziņo, nerisina
- Kaitējuma hierarhija: tikai nopietnie KSU gadījumi tiek uztverti par tādiem, par kuriem vērts ziņot
- Paradokss: lai arī augsta tolerance, tas nesamazina nedrošības sajūtu skolā

Kāpēc KSU tiek normalizēts?

Skolas sociālais konteksts («nerakstītie noteikumi») pastiprina normalizāciju

1

Ar dzimumu saistītās sociālās normas

- ✓ Noteikta puiku un meiteņu uzvedība tiek skaidrota kā bioloģiski un sociāli pieņemama
- ✓ «Priecājies, ka te pievērs uzmanību!» «Tā puikas izrāda simpātijas.»

2

Cietušo vainošanas paradumi

- ✓ Cietušās meitenes bieži mēdz vainot notikušajā, ka “pašas vainīgas”, “izprovocēja”.
- ✓ No meitenēm tiek sagaidīts, ka viņas būs tās, kas puisi apmācīs, kā ir pieņemami uzvesties.

3

Noklusēšanas kultūra

- ✓ Reputācijas sargāšana.
- ✓ “Nosūdzēšana” kā prakse tiek negatīvi vērtēta gan skolēnu, gan skolotāju vidū. Sodīšana par «nosūdzēšanu»

Kāpēc KSU tiek normalizēts?

Skolas sociālais konteksts («nerakstītie noteikumi») mijiedarbojas ar to, cik gatava ir skola KSU risināt formāli («rakstītie noteikumi»)

Vadlīnijas un procedūras

Trūkst skaidru, visiem zināmu procedūru un atbildīgo speciālistu KSU prevencijai un reaģēšanai.

Apmācības

Zems zināšanu līmenis par KSU skolotāju vidū -viena no visplašāk pētītajām un apstiprinātajām nepilnībām.

Sadarbība

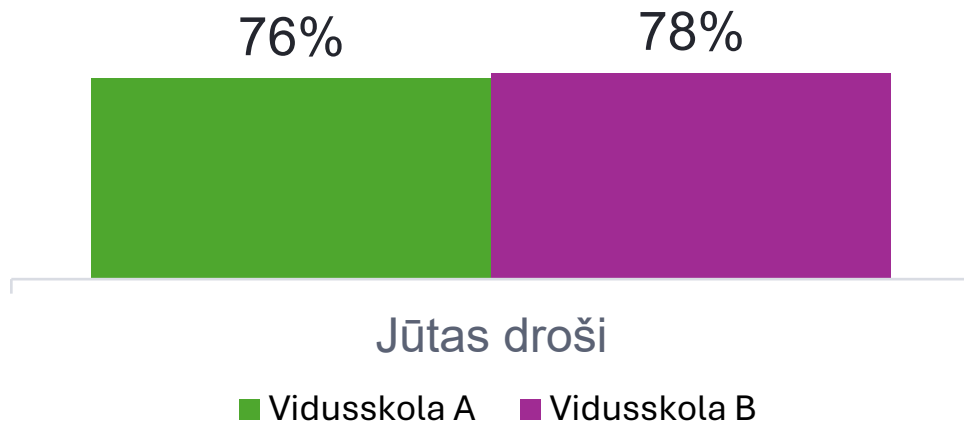
Trūkst gan iekšējās (starp darbiniekiem, ar vecākiem), gan ārējās (ar citām institūcijām) sadarbības.

Tomēr skolām ir liels potenciāls KSU identificēšanā un novēršanā

Ko rāda pilotskolu dati?

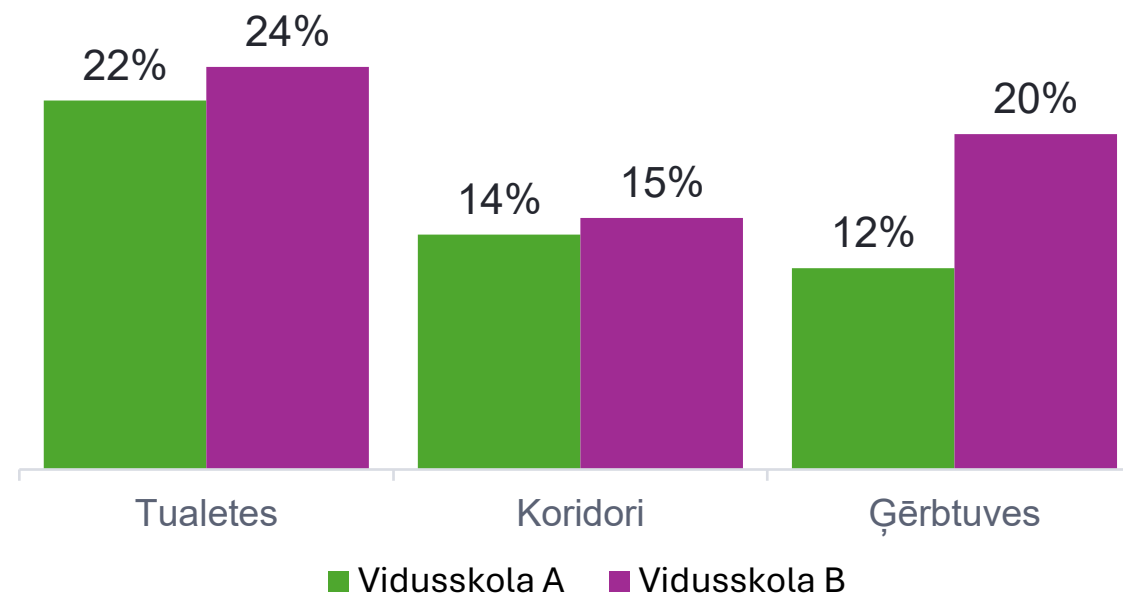
Skolēnu dati: drošības sajūta un riska zonas

Jūtas droši skolā

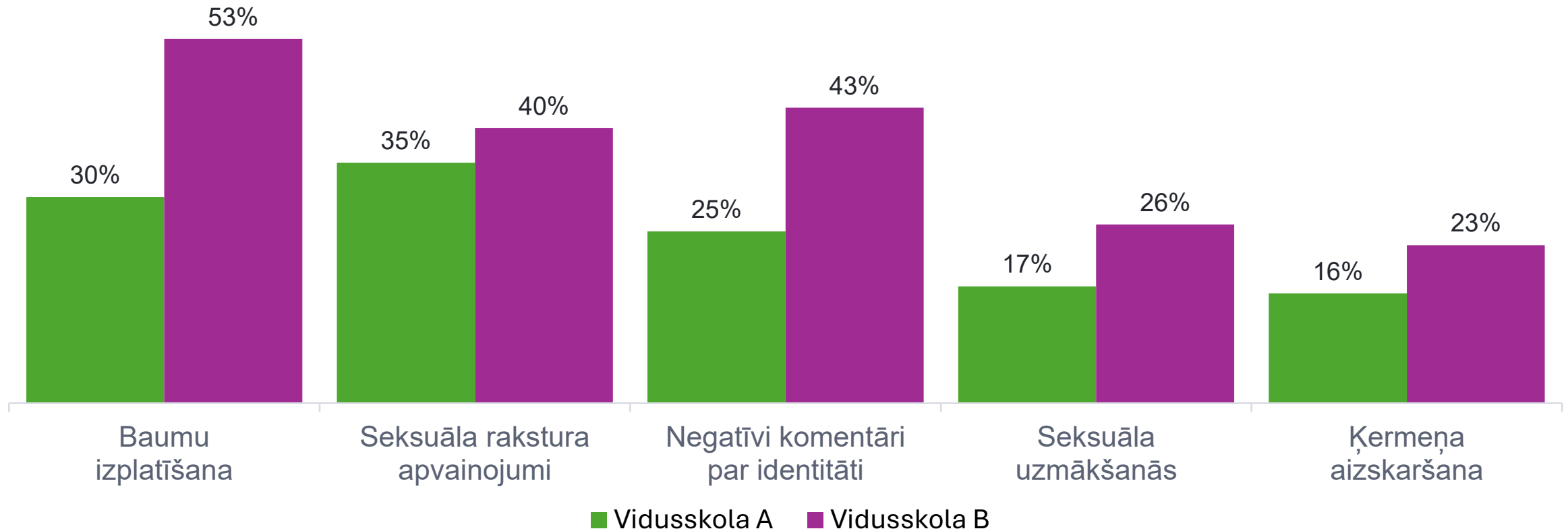
15–16% skolēnu jūtas nedroši vai tikai dažreiz droši abās skolās, tas var negatīvi ietekmēt labsajūtu, mācības un piederības sajūtu.

Riska zonas skolā (% norādīja kā nedrošu)

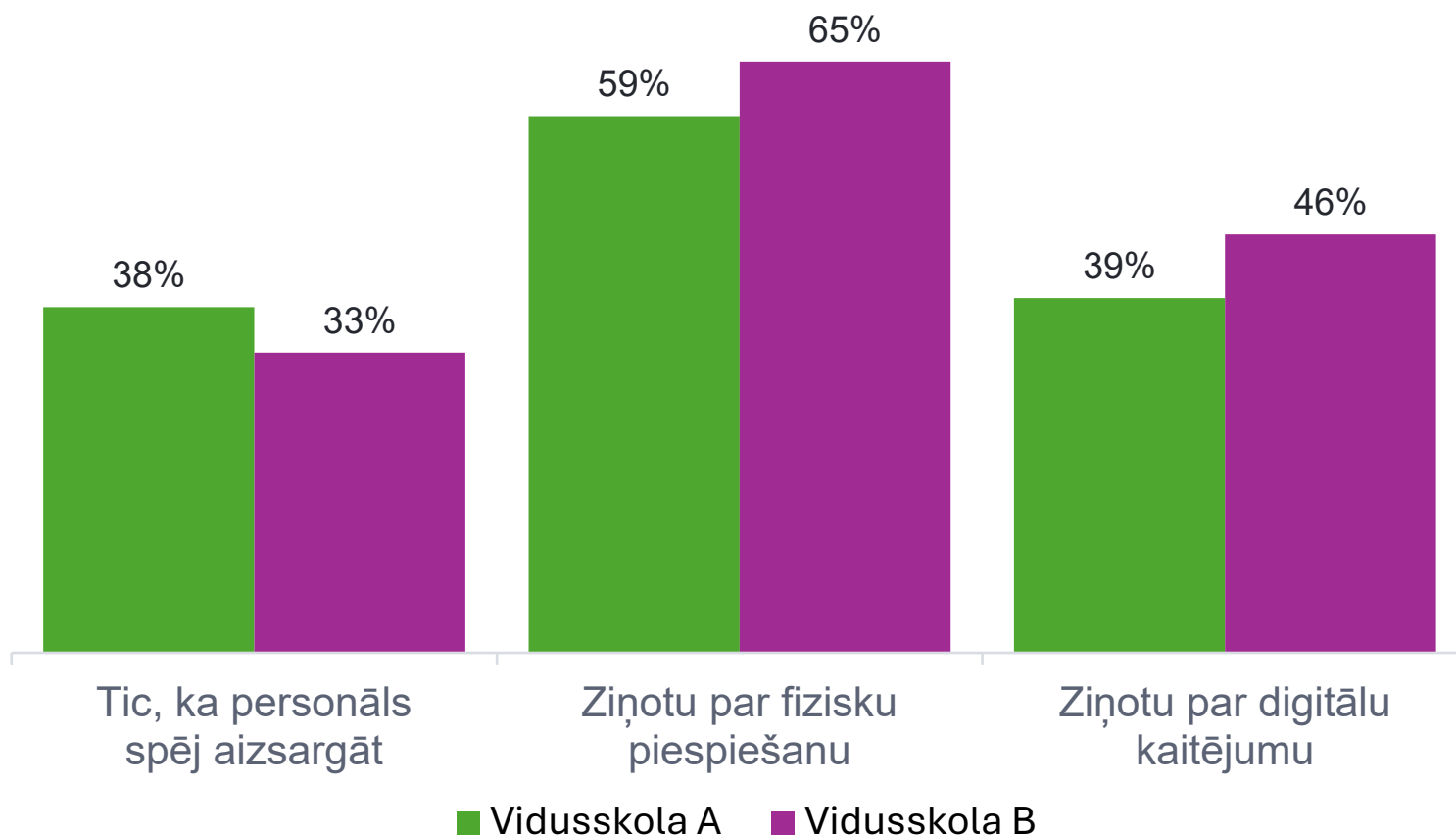

Ieteikums: stiprināt riska zonu uzraudzību, piemēram, ar pieaugušo klātbūtni identificētajās riska zonās

Skolēnu dati: kāda veida KSU skolā notiek visbiežāk

Skolēnu dati: uzticēšanās un ziņošana

Ko jaunieši gaida no pieaugušajiem:

- Nenosodīt, nevainot
- Ticēt skolēna pieredzei
- Atbalstīt
- Privātumu (bez vajadzības nestāstīs citiem)

Ko vēl saka jaunieši

- Jaunieši ir vistuvāk KSU problēmai un vistuvāk problēmas risinājumiem -> iekļaut jauniešu perspektīvu KSU prevencijas aktivitātēs
- Paradokss: KSU netiek uzskatīts par lielu problēmu, taču gandrīz katrs jauniešs ar to ir tieši vai netieši saskāries
- Izšķīrums starp “pieņemamu” (draugu vidū) un “nepieņemamu” (svešu) apsūkāšanos
- Vēlas interaktīvas apmācības (lomu spēles, reālas situācijas), nevis moralizēšanu
- Pietiek ar vienu negatīvu pieredzi, lai pieaugušais vairs netiktu uztverts kā uzticības persona

“Man liekas, ka darbinieki to uzskatīs par joku”

«Nezinu kuram no skolas personāla stāstīt, jo nešķiet, ka ir kāds, kuram līdz galam var uzticēties»

*«J:Kas attur vērsties pie pieaugušajiem skolā?
-Iepriekšēja pieredze. Tā ļoti daudz nosaka.»*

Ko saka vecāki

1

Vecāki saredz lielus KSU riskus skolā

- ✓ 89% saredz verbālus KSU riskus
- ✓ 55% saredz fiziskus riskus
- ✓ 49% saredz digitālos riskus

2

Vecāki nav gatavi runāt un atpazīt KSU

- ✓ Vecāki nejūtas komfortabli par KSU riskiem runāt -> izpaliek sarunas gan preventīvi, gan reaģējot uz reālu problēmu
- ✓ Zema vecāku gatavība atpazīt problēmu un rīkoties -> tikai 10% vecāku ir pilnībā pārliecināti, ka pamanītu KSU problēmu

3

Vecāki paļaujas, ka bērns pats izstāstīs par problēmu

- ✓ Atbildības bērnam pašam atpazīt KSU
- ✓ Atbildība bērnam pārvarēt diskomfortu, bailes, kaunu utt., lai iniciētu sarunu par tēmu, kas, iespējams, nekad nav pārrunāta ar vecākiem

Kas darbojas un kas nedarbojas?

Kas NEDARBOJAS

Uz sodīšanu/sankcijām vērsta pieeja

Piemērs: Anglija

- Veicināja problēmu slēpšanu un neziņošanu
- Veicināja cietušo un ziņotāju vainošanu
- Ļoti šaurs skatījums uz KSU identificēšanu -> daudzi gadījumi palika nepamanīti
- KSU tika uztverts kā individuāla uzvedības problēma, nevis skolas drošības problēma
- Fokuss uz soda nepieļāva risināt strukturālos cēloņus: nedrošu vidi, kaitējošas normas, apmācību un vadlīniju trūkumu

Kas darbojas: starptautiskā pieredze

1 Visas skolas pieeja

Visplašāk lietotais modelis: KSU tiek risināts kā visas skolas kultūras un vides jautājums, nevis atsevišķu bērnu problēma.

2 Starpinstitucionāla sadarbība

Speciālisti proaktīvi darbojas skolā; galvenā mērķgrupa vardarbības novēršanā ir arī pieaugušie, ne tikai bērni un jaunieši. Atbalsts ģimenēm, augsta riska gadījumu izvērtēšana

3 Fokuss uz prasmēm, nevis noteikumiem

Zināšanas, prasmes, attieksme un uzvedība - mazāk sodīšana un biedēšanas, vairāk palīdzības meklēšanas un lēmumu pieņemšanas prasmju.

4 Uzticības attiecības un vienaudžu loma

Uzticības attiecības ļauj risināt kaitējošus “nerakstītos” noteikumus; vienaudžu loma KSU prevencijā ir liela, bet maz izmantota.

Ieteikumi rīcībai

Skolām

- Skaidra rīcībpolitika un ziņošanas/rīcības algoritms KSU gadījumiem
- Traumas izpratnē balstīta reaģēšana, novērš cietušo vainošanu
- Stiprināt un popularizēt anonīmu ziņošanu (piem., QR kods)
- Privātuma un konfidencialitātes principi gadījumu risināšanā
- Riska zonu uzraudzība
- “Nulles tolerances” nostāja pret jokiem/aizskarošu uzvedību no pieaugušo puses
- Apmācības fokusēt uz prasmēm un attieksmi, ne tikai zināšanām

Vecākiem

- Izglītošana par KSU: kā to atpazīt un kā rīkoties, ja atklāj pazīmes
- Izglītošana par uzticības attiecību veidošanu ar bērnu
- Skola aktīvi komunicē ar vecākiem par to, kā tiek nodrošināta fiziskā un emocionālā drošība
- Skaidrs ceļvedis “Kas notiek, ja es ziņoju”, kas mazina neziņu un neuzticēšanos

Apkopojot:

- KSU ir plaši izplatīts, bet normalizēts - tāpēc grūti pamanāms un reti pietiekami risināts
- Skolēni, vecāki un jaunieši atbalsta aktīvāku un skaidrāku rīcību
- Sodīšanas pieeja nedarbojas, tā vietā nepieciešama visas skolas un starpinstitucionāla pieeja
- Uzticības attiecības un skaidras, drošas ziņošanas iespējas ir pirmais solis KSU prevencijā

Paldies!